

บทบาทหน้าที่ของพระพุทธศาสนาในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน¹

The Functions of Buddhism in Luk Thung Mo Lam Isan (Isan folk Songs)

สุทธินันท์ ศรีอ่อน / Suddhinan Sri-on

หลักสูตรภาษาไทยและการสื่อสาร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, อุบลราชธานี 34000, ประเทศไทย
Thai language and communication Program, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University,
Ubon Ratchathani 34000, Thailand

E-mail: suddhinan77@gmail.com

Received: March 7, 2023

Revised: April 22, 2023

Accepted: April 27, 2023

Abstract

The aim of this research article was to present findings from the study of roles of Buddhism as found in Mo Lam Luk Thung Isan (i.e. Isan folk songs). It was based on the analysis of totally 132 songs available on YouTube during the years 2007-2022, using functionalism in folklore and cultural interpretation. It was found that the songs could be divided into six groups which included a group of 2 songs referring to Lord Buddha, another 3 songs referring to Dharma or Buddha's teachings, another of 39 songs referring to Buddhist monks, another of 46 referring to Buddhist ceremonies or rituals, another of 24 stating Buddhist places and the other group of 17 alluding to Buddhist symbols. All these songs showed respect and appreciation for the virtues of Buddhism as well as wishes for blessings, freedom from sufferings and various kinds of well-being. The most often found kind of wishes was one for financial improvement. Buddhism, therefore, played certain roles in the creation of songs which connect the local Northeastern Thais with those in remote areas. The roles that Buddhism plays in Mo Lam Luk Thung Isan or Isan folk songs reflected the influence of the belief system on the song composition. As a result, singing these songs could be considered an act of using voice in a ritual way. This could be regarded as a kind of ritual entertainment which eradicated mental sufferings, provided pleasure as well as morale for the audience.

¹บทความในโครงการวิจัยเรื่อง “บทบาทหน้าที่พระพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน”
ทุนสนับสนุนการวิจัยเงินรายได้คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ประจำปีงบประมาณ 2564

Keywords: Function, Buddhism, Luk Thung Mo Lam Isan

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความวิจัยนี้ คือ เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน โดยศึกษาจากข้อมูลเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานจำนวน 132 เพลง จากโปรแกรมยูทูบระหว่างปี พ.ศ. 2550-2565 โดยใช้แนวคิดบทบาทหน้าที่ทางคติชนวิทยาและการตีความเชิงวัฒนธรรม การดำเนินการวิจัยศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตัวบทเพลงที่มีเนื้อหา กล่าวถึงพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาได้รับการกล่าวถึงในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน 6 ลักษณะ ต่างกัน ดังนี้ พระพุทธเจ้า 2 เพลง พระธรรม 3 เพลง พระสงฆ์ 39 เพลง บุญพิธี-พุทธพิธีกรรม 46 เพลง พุทธสถาน 24 เพลง และ พุทธสัญลักษณ์ 17 เพลง เนื้อหาเพลงทั้งหมดแสดงความเคารพ สรรเสริญคุณ พร้อมทั้งขออำนาจพรให้เกิดสิริมงคล ขอให้พ้นจากความทุกข์ และความทุกข์แบบต่างๆ คำร้องขอที่พบมากคือขอให้มีสถานะทางการเงินดีขึ้น ดังนั้น พุทธศาสนานี้จึงมีบทบาทต่อการรังสรรค์เพลง เชื่อมโยงชาวอีสานที่อยู่ไกลบ้าน บทบาทหน้าที่ของพระพุทธศาสนาในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของระบบความเชื่อที่มีบทบาทต่อวรรณกรรมเพลง เมื่อมีบทบาทเช่นนี้แล้วจึงทำให้เพลงดังกล่าวเป็นการใช้เสียงเชิงพิธีกรรม มีบทบาทหน้าที่ที่ทำให้เพลงเช่นนี้เป็นความบันเทิงเชิงพิธีกรรมสำหรับปิดเป่าความทุกข์ขำใจ ให้ความบันเทิงขณะฟังพร้อมกับเสริมสร้างกำลังใจให้ผู้ฟังนั่นเอง

คำสำคัญ: บทบาทหน้าที่, พุทธศาสนา, ลูกทุ่งหมอลำอีสาน

บทนำ

ปัจจุบันเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานเป็นเพลงที่ได้รับความนิยมมากทั้งในหมู่คนอีสานเอง และคนไทยในภาคอื่น ดังเช่น เพลงสาวจันทร์กั้งโกบ ของพรศักดิ์ ส่องแสง เคยเป็นเพลงที่ผู้คนชื่นชอบมากและทำให้พรศักดิ์ ส่องแสง เป็นนักร้องหมอลำอีสานที่มีชื่อเสียง ผู้คนรู้จักจำนวนมาก ในปี พ.ศ. 2530 ลักษณะของเพลงที่กล่าวนี้มีมักมีภาษาอีสานประสมประสานกับภาษาไทยกลางหรือภาษาไทยมาตรฐาน บ้างประสมท่อนลำ มีดนตรีอีสานแทรกประสมประสานกับดนตรีสากล มีจังหวะช้าบ้างเร็วบ้าง ส่วนเนื้อหาเพลง บางเพลงมีลักษณะคล้ายกับเพลงลูกทุ่งไทยทั่วไป แต่มีลักษณะที่แตกต่างที่สำคัญคือ “เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน” จะต้องมีภาษาอีสานประสมประสานชัดเจนอีกทั้งนักร้องมักเป็นคนอีสาน ครุเพลง-ผู้ประพันธ์มักเป็นชาวอีสาน ลักษณะเด่นเช่นนี้ทำให้เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานแตกต่างจากเพลงลูกทุ่งทั่วไป ความสำคัญของเพลงดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนให้เห็นภาพของความรักของหนุ่มสาวชาวอีสานแล้ว ยังเสนอภาพวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสาน เช่น เพลงอาลัยพระธาตุพนม ขับร้องโดยมนต์แคน แก่นคูณ เสนอภาพความเศร้าเมื่อครั้งพระธาตุพนมองค์เดิมหักทรุดลง เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2518 และ เพลงมหาชาติขาดน้อง ขับร้องโดย วันชัย ทองธรรมชาติ ประพันธ์โดย ดาว บ้านดอน เสนอภาพงานบุญเทศน์มหาชาติแบบท้องถิ่นอ่าน งานวิจัยนี้จะเรียกเพลงที่มีลักษณะดังกล่าวว่า “เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน” บางเพลง

มักมีทำนองซ้ำแต่กลับได้รับความนิยมอย่างมากจากผู้ฟังที่เป็นชาวอีสานและคนไทยที่ไม่ใช่ชาวอีสานจำนวนมาก ดังมีข้อมูลแสดงว่า เพลงไสว่าลีบลิ้มกัน (ไหนจะไม่ทอดทิ้งกัน) ของ ก้อง ห้วยไร่ มียอดผู้เข้าชมในยูทูบ 7 ปีที่แล้ว 154,812,609 ครั้ง (ข้อมูลวันที่ 1 มิ.ย. 2015) เป็นที่รู้จักของผู้คนทั่วไป นอกจากเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานจะมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในการนำเสนอภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม ความรัก ความเป็นไปของผู้คนในอีสานและให้ความบันเทิงแล้วยังพบว่า เพลงลักษณะดังกล่าวจำนวนมากได้นำเสนอเรื่องราวและสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย ดังตัวอย่างเพลงขอพรพ่ออินทร์แปลง ขับร้องโดย ต่าย อรทัย

แสงจันทร์อุ่น	คำคุณคืนเพ็ญเดือนห้า
ผู้คนพากันมุ่งมา	ขอพรพระเจ้าใหญ่อินแปลง
ผู้สาวอุบล	ใจหมั่นคิดฮอดฮ้ายแรงแง
มาราบขอให้พ่อเบิ่งแง	ให้ความฮักเฮาสมหวัง

(Watchara chanel Official, 2020)

จากเนื้อหาเพลงข้างต้นจะพบว่า ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 จะมีผู้คนต่างเดินทางมาขอพรพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง และเนื้อหาเพลงบอกว่า สาวอุบลฯ ได้มาราบขอพรเพราะคิดถึงชายคนรัก และมาขอพรพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงอำนวยพรให้รักสมหวัง พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มืองของชาวอุบลราชธานี และถือเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญในการอำนวยพรให้ผู้เดินทางมาราบไหว้สักการะ ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน ซึ่งน่าจะแสดงให้เห็นว่า เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานมีบทบาทสำคัญในการสร้างความบันเทิงให้ผู้ฟัง ขณะเดียวกันพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงถือเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทหน้าที่ต่อเพลง และอำนวยพรให้ผู้คนทั้งในชีวิตจริงและในวรรณกรรมเพลง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของพระพุทธศาสนาผ่านบทเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน

กรอบแนวคิดและ/หรือทฤษฎี

งานวิจัยนี้จะใช้แนวคิด “บทบาทหน้าที่” ซึ่งเป็นแนวคิดในวงวิชาการคติชนวิทยา คำว่า “บทบาทหน้าที่” เป็นคำที่แปลจากคำในภาษาอังกฤษ “Function” ซึ่งเป็นศัพท์วิชาการที่ใช้กันในทางคติชนวิทยา William Bascom (1969, pp. 281-298) ได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนในภาพรวมว่ามีด้วยกัน 4 ประการคือ 1) ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม 2) ทำหน้าที่ให้การศึกษานในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า 3) รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม 4) ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจ สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ Nathalang (2009, p. 363) อธิบายและปรับแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของบาสคอมในกรณีวิเคราะห์คติชนในสังคมไทยเหลือ 3 ประการสำคัญ ดังนี้

- 1) บทบาททัศนคติในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม
- 2) บทบาททัศนคติในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม
- 3) บทบาททัศนคติในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากเกณฑ์ทางสังคม

Thomas A. Green เสนอแนวคิดว่า ในการศึกษาทัศนคติหรือข้อมูลทางคติชนสิ่งสำคัญและเห็นว่าหัวข้อสำคัญทางคติชนที่ต้องมีคือบทบาทหน้าที่ นี่เองคือความคาดหวังว่า ทุกสุภาชิตเรื่องราวนิทานหรือความเชื่อพื้นบ้าน หรือเพลงต้องมียุทธศาสตร์บางอย่างเพื่อตอบสนองความสำคัญทางสังคม วัฒนธรรม หรือทางด้านจิตใจ มุมมองเช่นนี้ในทางคติชนวิทยาถือว่าทุกอย่างในชีวิตของมนุษย์จะต้องมีบทบาทหน้าที่ ในระดับทฤษฎี functionalism มีความสำคัญและมีบทบาทมากในมิติของวรรณกรรมเชิงสังคมศาสตร์ (Thomas, 1997, p 386) ดังนั้นบทความนี้จะเน้นที่จะศึกษาบทบาทหน้าที่ของพระพุทธรูปในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน เพราะเป็นที่น่าสังเกตว่าพระพุทธรูปได้มีบทบาทหน้าที่ต่อการรังสรรค์เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานจำนวนมากที่กล่าวเช่นนั้นเพราะปรากฏหลักฐานว่าเพลงลูกทุ่งอีสานจำนวนมากได้ใช้พุทธรูปเป็น “ข้อมูล” เพื่อรังสรรค์เพลง ลักษณะเช่นนี้อาจทำให้พระพุทธรูปมีบทบาทหน้าที่ปลอบประโลมใจในยามท้อแท้ ประสบความทุกข์ทางใจ ความไม่มั่นคง เป็นต้น ผลดังกล่าวทำให้เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานได้เสนอสาระทางพระพุทธรูปประสมประสานกับการกระเทือนอารมณ์ของผู้ฟังในยามรู้สึกท้อแท้ไม่มั่นคงทางความรัก เศรษฐกิจ สังคมและภาวะทุกข์ท้ออื่น ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะเพลงบางเพลงเช่นเพลงวอนหลวงพ่อรวย ประพันธ์โดยสลา คุณวุฒิ และขับร้องโดยมนต์แคน แก่นคูณที่เผยแพร่ผ่านโปรแกรมยูทูบ มีผู้เข้าชม 3 ปี 370 ล้านครั้ง และมีผู้นำไปร้องต่อเนื่องในลักษณะเดียวกันอีกจำนวนมาก ดังนั้น จึงควรสันนิษฐานได้ว่า พระพุทธรูปที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานน่าจะมียุทธศาสตร์ที่สำคัญในยามที่ชาวอีสานประสบความไม่มั่นคงในชีวิตพร้อมกับมีบทบาทหน้าที่ให้ความบันเทิง แต่เมื่อเพลงได้นำเอาสัญลักษณ์หรือภาพแทนพระพุทธรูปมากกล่าวไว้ อาจสื่อให้เห็นภาพสะท้อนทางสังคม มุมมอง วิถีคิด ระบบความเชื่อพระพุทธรูปในอีกมุมมองหนึ่ง อันอาจมีผลต่อวิถีวัฒนธรรมความเชื่อของชาวอีสานในมิติที่ควรวิเคราะห์ไว้ โดยมีวิธีการศึกษาวิจัยและมีแนวทางการคัดเลือกข้อมูลการวิจัย ดังนี้

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ขั้วรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 เก็บตัวอย่างข้อมูลเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานที่แต่งด้วยภาษาอีสาน และ/หรือร้องด้วยนักร้องอีสาน ด้วยทำนองภาษาอีสานจำนวนทั้งสิ้น 132 เพลง
 - 1.2 โดยจัดเก็บกลุ่มข้อมูลเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานที่มีการเผยแพร่ผ่านระบบออนไลน์ (โปรแกรมยูทูบ) ระหว่างปี พ.ศ. 2550 -2565
2. รวบรวมข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน

3. สํารวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง
4. รวบรวมข้อมูลเนื้อเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานที่ปรากฏหรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์
5. จัดกลุ่มข้อมูล
6. ศึกษาแนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
7. ชั้นศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทหน้าที่และมีการสื่อความหมายในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ผ่านแนวคิด/ทฤษฎีเพื่อตอบโจทย์วิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยาและ/หรือวัฒนธรรมศึกษา
8. ชั้นสรุปและนำเสนอผลการวิจัย จะนำเสนอผลการวิจัยโดยการเรียบเรียงผลการวิจัยข้อสรุปการวิจัย และข้ออภิปรายโดยนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

นอกจากนี้บทความวิจัยนี้จะพิจารณาเพลงที่แสดงบทบาทหน้าที่ของพระพุทธศาสนาปรากฏ ซึ่งพระพุทธศาสนาในงานวิจัยนี้ จะยึดจากที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) นิยามความหมายไว้ว่า หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อย่างกว้างขวางในบัดนี้หมายถึงความเชื่อถือ การประพฤติปฏิบัติและกิจการทั้งหมดของหมู่ชนผู้กล่าวตนนับถือพระพุทธศาสนา (Phradhammapidok, 2003, p. 164) และเมื่อพิจารณาความหมายดังกล่าวแล้วจะพบว่า ความหมายของคำ “พระพุทธศาสนา” ในงานวิจัยนี้พิจารณาจากลักษณะ 6 ประการ คือ 1) พระพุทธเจ้า 2) พระธรรม (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า) 3) พระสงฆ์ 4) บุญพิธี-พุทธพิธีกรรม 5) พุทธสถาน (วัด พระสถูป พระเจดีย์) และ 6) พุทธสัญลักษณ์ (เสมาธรรมจักร พระพุทธรูป) อย่างไรก็ตามหนึ่งของหมู่ชาวพุทธ กล่าวคือพุทธศาสนาในที่นี้เป็นคำที่สื่อความถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระสาวก สิ่งต่างๆ ที่ชาวพุทธชาวพุทธเชื่อพุทธสถานที่ชาวพุทธเคารพ พุทธพิธีกรรมหลักหรือแนวปฏิบัติของชาวพุทธ พุทธสัญลักษณ์ต่างๆ ตัวแทนพระพุทธเจ้าที่ชาวอีสานเคารพศรัทธา

นิยามศัพท์ในงานวิจัย

1. คำว่า “พระพุทธศาสนา” ในบทความวิจัยนี้ทั้งหมดหมายถึง พระรัตนตรัย บุญพิธี-พุทธพิธีกรรม พุทธสถาน พุทธสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน
2. คำว่า “เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน” ในบทความวิจัยนี้ทั้งหมดหมายถึง เพลงลูกทุ่งหมอลำที่มีเนื้อร้องภาษาไทยอีสาน ภาษาอีสานประสมประสานกับภาษาไทยกลางหรือภาษาไทยมาตรฐาน เพลงลูกทุ่งที่มีเนื้อร้องประสมท่อนลำและท่อนงหมอลำ เพลงที่มีมีดนตรีอีสานแทรก-ประสมประสานกับดนตรีสากลมีจังหวะช้าบ้างเร็วบ้าง

ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลตัวบทเพลงลูกทุ่งอีสานที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งหมด 132 เพลงพบว่า ในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานทั้งหมด มีเพลงที่นำเสนอบทบาทหน้าที่ของพระพุทธศาสนาในมิติแตกต่างกัน ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ของพระพุทธเจ้า

จากการสืบค้นข้อมูลเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานทั้งหมดไม่ปรากฏว่ามีเพลงที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าโดยตรง หากแต่พบมีกล่าวถึงร่วมกับพระธรรมและพระสงฆ์คือพระรัตนตรัยคือไม่ปรากฏว่ามีเพลงที่กล่าวถึงพระสมณโคตมพุทธเจ้าโดยตรง เหตุนี้เป็นเช่นนี้คงเพราะ 1) พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ก่อนปรินิพพานว่า ให้ยึดถือพระธรรมและพระวินัยที่พระองค์ตรัสแสดงไว้เป็นศาสดา ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ทีมนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก (Dh. Maha. 10/141/178) และ 2) พระพุทธศาสนาสอนเรื่องอนัตตาคือความไม่มีตัวตนของสภาวะธรรมทั้งมวล เมื่อพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานไปแล้ว และพระองค์มิได้ทรงตั้งภิกษุรูปใดเป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่ตรัสว่าให้พระธรรมและพระวินัยเป็นศาสดาแทน เหตุนี้เองชาวพุทธได้ยึดถือว่าพระธรรมวินัยเป็นเหมือนพระศาสดาและได้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นตัวแทนเรื่อยมา คิดเช่นนี้อาจทำให้พระพุทธเจ้าไม่มีบทบาทหน้าที่ต่อเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน ทั้งอาจเป็นเหตุให้ไม่มีเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานกล่าวถึงพระพุทธเจ้าอย่างตรงไปตรงมา อีกแง่หนึ่งอาจเพราะให้ความเคารพในฐานะพระศาสนาหากนำมาแต่งขับร้องในเพลงอาจถือว่าไม่ให้ความเคารพ ต่างจากบทบาทหน้าที่ของพระธรรม เป็นต้น ในบทเพลง ดังนี้

2. บทบาทหน้าที่ของพระธรรม

จากการศึกษาข้อมูลเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานทั้งหมด 132 เพลง พบว่ามี 3 เพลง สื่อนำให้เห็นบทบาทหน้าที่ของพระธรรมไม่เพียงในฐานะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หากแต่มีบทบาทสามารถปิดเป้าโรคนัยไข้เจ็บได้ และปรากฏร่วมกับพระพุทธเจ้าในเพลง ดังตัวอย่างเพลงโควิตมาน้ำตาไหลได้นำเสนอบทกวีที่อ้างถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์คือพระราชพรหมญาณ (หลวงปู่ฤาษีลิงดำ) วัดท่าซุง ดังนี้

พุทธังมัตตจิต อัมมังมัตตใจ
พุทธังมัตตจิต อัมมังมัตตใจ
คาถาหลวงปู่ฤาษีลิงดำ
ไล่โควิตห้องจำ

ศัตรูทั้งหลายวินาศสันติ
โรคนัยทั้งหลายวินาศสันติ
คาถาหลวงปู่ฤาษีลิงดำ
จะแค้นแล้วคลาดปลอดภัย

(Jintara Channel Official, 2021)

จะสังเกตได้ว่า เนื้อหาเพลงข้างต้นกล่าวถึงพระพุทธและพระธรรมว่าเป็นเครื่องกำจัดศัตรูและโรคนัยให้หมดไปได้ โดยเชื่อกันว่าเป็นคาถาหรือบทสวดของพระราชพรหมญาณ (วีระ ถาวโร) หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า หลวงพ่อฤาษีลิงดำ อดีตเจ้าอาวาสวัดท่าซุงหรือวัดจันทาราม จังหวัดอุทัยธานี จะเห็นได้ว่า เพลงได้กล่าวถึงพระธรรมที่เป็นหนึ่งในพระรัตนตรัยสำคัญ แม้ไม่ได้มีการบรรยายหลักธรรมเป็นข้อ ๆ แต่กลับพบว่าพระธรรมได้มีบทบาทสำคัญ ไม่เพียงเป็นคำสอนของพระศาสดาเท่านั้น หากแต่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและเชื่อกันว่ามีอำนาจในการทำให้โรคนัยหายไป ทำให้น่าเชื่อได้ว่า พระธรรมที่กล่าวถึงในเพลงที่แต่งขึ้นมีบทบาทหน้าที่ให้ความเพลิดเพลินขณะเดียวกันอาจเชื่อได้ว่าเพลงที่กล่าวถึงพระธรรมปรากฏเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจ กล่าวคือในช่วงที่ผู้คนมีความกังวลใจว่าจะติดเชื่อและเป็นระยะเวลาที่ยังไม่มีวัคซิ่นและยารักษา เพลงได้กล่าวถึงพระธรรมคือเสนอให้พระธรรมมีบทบาทในการหาทางออก คือ มีหน้าที่

สร้างความอบอุ่นใจในช่วงที่ผู้คนวิตกกังวลกับความปลอดภัยในชีวิตทางออกไม่ได้ จึงทำให้พระธรรมในแง่นี้มีบทบาทหน้าที่มากกว่าคำสอนทั่วไปคือทำลายเชื้อโรคให้พินาศไปได้ ลักษณะเช่นเดียวกันนี้ยังพบเนื้อหาเพลงที่นำเสนอพระสงฆ์อีกด้วย ดังนี้

3. บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์

เนื้อหาเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์รูปสำคัญในภาคอีสานและมีชื่อเสียงในประเทศไทย 39 เพลง ดังตัวอย่างเพลงหลวงปู่จื่อ วัดเขาตาเงาะ จังหวัดชัยภูมิ และหลวงพ่อรวย วัดตะโก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

น้อมกราบบูชาเหรียญรุ่นเศรษฐีดวงดี	ขอบารมี ให้ลูกมีทุนมาสร้างบุญใหญ่
สวมแหวนเศรษฐีข้างรวย ขอปู่ช่วยให้รวยสมใจ	ชีวิตติดขัดตรงไหน ขอให้ผ่านพ้นด้วยดี
เป็นบุญอ้อหลี ยามดวงไม้ดี ก็ไม่อดโซ	หลวงปู่จื่อ พันธมุตโต มีจิตเมตตาเปี่ยมบารมี
เส้นทางที่เดินงานเงินที่หวังขอให้ห่างจากนี้	วันหน้า “เศรษฐีดวงดี” จะหวนกลับมากราบหลวงปู่จื่อ

(Konmeeboon Channel Official, 2020)

ตั้ง นะโม 3 จบ ต่อด้วยคาถาบูชาหลวงพ่อบุญคุณพระรัตนตรัย นิมิตต์เหรียญชนะจนขึ้นคอสวมเลขพันล้านที่ข้อมือขวา ปิดเป่าความจน วอนพ่อช่วยดลให้คนเมตตา ให้ลูกได้รวยกับเขาบ้างนะ ให้สมคำว้า คิษฐ์หลวงพ่อรวยฯ

สัมพุทธชิตา จะสังจანი	เกรัตสะ พระพุทธชิตา
สัมปโต คุณะวิภา	สัมปโต นรุตตะโม
มหาลาภัง สัพพะสิทธิ	ภะวันตุเม สาธุ สาธุ สาธุฯ

(Moncan Kankun Official, 2020).

เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่า พระสงฆ์รูปสำคัญในภาคอีสานอย่างเช่น หลวงปู่จื่อและหลวงพ่อรวย พระต่างพื้นที่ที่เชื่อกันว่าเป็นผู้ทรงคุณพิเศษมีผู้คนเคารพนับถือในภาคอื่นของไทย มีบทบาทหน้าที่สำคัญคือเป็นผู้ให้การศึกษาคณะสงฆ์ อบรมระเบียบสังคมชาวพุทธและประพฤติดีเป็นแบบอย่างพร้อมทั้งรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคมพระสงฆ์และสังคมฆราวาส บทบาทหน้าที่ลักษณะดังกล่าวของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติปฏิบัติชอบได้ปรากฏในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน ดังพบว่าพระสงฆ์ที่กล่าวถึงในเพลงเป็นพระที่มีความประพฤติดีงาม ขณะเดียวกันก็เป็นผู้คอยสั่งสอนผู้คนทั้งที่เป็นตัวอย่างและให้การอบรมหลักธรรม หลวงปู่จื่อมีบทบาทสำคัญในฐานะพระปฏิบัติดี ส่วนหลวงพ่อรวย วัดตะโก อ.ภาชี จ.พระนครศรีอยุธยา เป็นพระที่อยู่นอกพื้นที่ภาคอีสาน ลักษณะเช่นนี้แตกต่างจากพระสงฆ์เถระอื่นเพราะอยู่คนละภาคและน่าจะด้วย

- 1) หลวงพ่อรวยเป็นพระที่มีชื่อเสียงในทางเมตตาและชื่อมีความหายในทางดี
- 2) ผู้แต่งคือครูสุลา คุณวุฒิ แม้เป็นคนอีสานแต่ได้ย้ายภูมิลำเนามาอาศัยในกรุงเทพฯ ข้อนี้อาจทำให้ได้รับข้อมูลเรื่องพระเถระภาคกลาง และ
- 3) ชาวอีสานที่ที่จากบ้านมาทำงานในกรุงเทพฯมหานคร หรือโรงงาน แถว อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา มีความศรัทธาหลวงพ่อรวย ทั้ง ๓ ข้อ นี้เองน่าจะมีส่วนทำให้เพลงหลวงพ่อรวยได้รับความนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ขับร้องคือมนต์แคน แก่นคูณ ซึ่งเป็นนักร้องที่ชาวอีสานนิยมรวมถึงชาวไทยในภาคอื่นด้วย

เพลงลูกทุ่งอีสานได้เสนอบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ 2 แบบ คือ 1) พระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี และ 2) พระสงฆ์ที่เชื่อกันว่าทรงคุณพิเศษ มีวิถุมงคลคลัง และเวลามีทุกข์สามารถกราบไหว้ร้องขอให้อำนาจพรตามที่ปรารถนาได้ ลักษณะของพระสงฆ์แบบแรกนี้สอดคล้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสาวกของพระศาสดาที่ต้องประพฤติตนเป็นที่เคารพศรัทธาแล้วยังคอยอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกให้เป็นคนดีในสังคมอีกด้วย ที่สำคัญพระสงฆ์ยังเป็นหนึ่งในพระรัตนตรัยที่ถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน และลักษณะสำคัญของพระสงฆ์แบบที่ 2 คือพระที่ประพฤติปฏิบัติดีแล้วมีวิถุมงคลที่ผู้คนเชื่อว่ามีความหมายให้คุณในทางใดทางหนึ่ง ลักษณะที่ 2 พบว่ามีจำนวนมากว่าลักษณะแรก และสามารถขออำนาจพรได้ จึงทำให้พบว่าเพลงได้เสนอบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์แบบที่สองที่ผู้คนกราบไหว้แล้วร้องขอวิงวอนได้มากกว่าแบบที่ ๑ คือเพลงหลวงปู่่มนั้พระอรหันต์ เติงตง ขับร้องโดยเฉลิมพล มาลาคำ 1 เพลงเท่านั้น จึงพบว่าเนื้อเพลงได้ปรากฏถ้อยคำร้องขอ คำอำนาจพรเพื่อให้เกิดสิ่งดีๆ ขึ้นแก่ตนเอง เช่น ขอพรหลวงพ่อก่อนให้มันร้องมีชื่อเสียง ขอให้มันพ้นจากทุกข์ ขอให้มันมีความร่ำรวย ขอให้มันมีความสมหวังในรัก การงาน อาชีพ จะพบว่า โครงสร้างของเพลงจะขึ้นต้นด้วยการสรรเสริญพรรณานาคคุณพระสงฆ์รูปนั้นๆ ก่อนแล้วตามด้วยคำร้องขอให้เกิดบางสิ่งบางอย่างขึ้น Gonda ได้อธิบายว่า การสรรเสริญแล้วตามด้วยคำแสดงความปรารถนา ร้องขอในแง่มนุสสธรรมในพระเวทนี้สอดคล้องกับบรรณกรรมและธรรมเนียมปฏิบัติของศาสนาอื่นๆ อีกมากมายกล่าวคือตามหลักศาสนายุคก่อนที่เจ้าก่อนที่ยื่นคำร้องขอเสมอในการสรรเสริญเทพประจำแผ่นดินของจีนอย่างเป็นทางการบุคคลก็จะกล่าวถ้อยคำต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมอันควรค่าแก่การสรรเสริญเทวดานั้นก่อนแล้วค่อยตามด้วยการประกาศกรรมะ (กิจที่จะทำ) ต่างๆ (Gonda, 1989, p. 88) ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นจะพบว่า เพลงที่ขอคำอำนาจพรพระเถระที่มีผู้นับถือมากนิยมสื่อความต้องการความสุข สวัสดิมงคล ความร่ำรวย ให้หน้าที่การงานมั่นคง หรือให้ประสบความสำเร็จที่ดีตามมา ใกล้เคียงกับการขอคำอำนาจพรจากเทพเจ้าในวัฒนธรรมศาสนาพระเวทอินเดียโบราณ ลักษณะเช่นนี้สื่อให้เห็นว่า แนวคิดขอสรรเสริญแล้วขอพรในกลุ่มศาสนาที่มีผู้รับการร้องขอ (เทพเจ้า พระศาสดา รูปเคารพ)

4. บทบาทหน้าที่ของบุญคือบุพเพสันนิวาส บุญพิธีและพุทธพิธีกรรม

บุญ ถือเป็นแนวคิดและพิธีกรรมปฏิบัติสำคัญของพระพุทธศาสนา และเป็นแนวคิดที่สำคัญที่พระสงฆ์นิยมสอนให้ชาวพุทธทำบุญในรูปแบบต่างๆ เช่นเดียวกันแนวคิดเรื่องบุญไม่เพียงจะเป็นบุญกิริยาวัตถุ 3 เช่น การให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา หรือบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ คือ 1. ทานมัย บุญเกิดจากการให้ทาน 2. สิลมัย บุญเกิดจากการรักษาศีล 3. ภาวนามัย บุญเกิดจากการเจริญภาวนา 4. อปายนมัย บุญเกิดจากการอ่อนน้อมถ่อมตน 5. เวยาวัจจมัย บุญเกิดจากการชวนชวนในกิจที่ชอบ 6. ปัตติทานมัย บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญ 7. ปัตตนาโมทานมัย บุญเกิดจากการอนุโมทนาส่วนบุญ 8. ธัมมัสสวนมัย บุญเกิดจากการฟังธรรม 9. ธัมมเทศนามัย บุญเกิดจากการแสดงธรรม 10. ทิฎฐชุกัมม การทำความเห็นให้ถูกต้องตรงตามท่านองคฺลองธรรม (Pradhampapidok, 2003, pp. 112-113) แนวคิดเรื่องบุญเป็นแนวคิดที่ชาวอีสานยึดถือกันมาก เช่น ชาวอีสานเชื่อว่าการเกิดมาแล้วมีอวัยวะครบ 32 เป็นบุญ การได้มีเพื่อนดีเป็นบุญ การได้ลาภบางประการก็ถือว่าเป็นบุญ การได้รับเงินจากการถูกถือเตตอรรีก็ถือเป็นบุญ เป็นต้น บุญในมุมมองของชาวอีสานเป็นบุญในความหมายแบบชาวบ้าน แต่ก็นิยมถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นบุญ ดังเช่นการได้เกิดเป็นมนุษย์แล้วพบความรักที่ดีก็ถือเป็นบุญและเชื่อกันว่าเป็นเพราะ

บุญ จากข้อมูลบทเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน 132 เพลงยังมีเพลงที่น่าเสนอแนวคิดเรื่องบุญ 1 เพลง ดังปรากฏในเพลงบุญผลา ที่ขับร้องโดย ไมค์ ภิรมย์พร ดังนี้

ย้อนบุญผลา เต้เนาะ พาเฮมาพบพ่อ ผู้สีกคือกัน อยู่เนาะ คืออัยที่ร่อที่ฝัน
ให้บุญผลา พาอัย ให้อัยเขาคือเก่าทุกวัน ได้หายใจอยู่ใกล้ ๆ กัน จนฮอดมือตาย ได้ซู้้นี้กะพอ
(Grammy Gold Channel Official, 2017)

ความข้างต้นเพลงบุญผลา ถือเป็นการอ้างอิงถึงอานุภาพแห่งบุญ หรือผลของกรรมดีที่ทำให้คู่รักสองคนได้มาพบกันได้ “บุญ” เป็นแนวคิดสำคัญในพระพุทธศาสนาปรากฏในพระไตรปิฎก ในหลายคัมภีร์ ดังตัวอย่างในคัมภีร์ปุญญาภิสังขตสูตร อังคตตริณิกาย จตตกนิบาต พระพุทธเจ้า ตรัสสรรเสริญบุญรูปแบบต่างๆ ไว้จำนวนมาก (Ang. Catu. 21/52/73) แม้แนวคิดเรื่องบุญเป็นเรื่องสำคัญของพระพุทธศาสนา และชาวอีสานส่วนหนึ่งเชื่อว่า การได้ประสพดีบางอย่างเป็นเพราะผลหรืออานาจของบุญ แต่เนื้อหาเพลงดังกล่าวข้างต้นกลับได้สื่อถึงแนวคิดเรื่องภพชาติ แทนบุญ หรือแนวคิดเรื่องบุพเพสันนิวาสคือคู่รักที่เคยได้ทำบุญร่วมกันมาก่อน เมื่อเกิดมาอีกชาติ จึงได้พบและได้รักกันอีกในชาตินี้ แนวคิดภพชาติคือแบบบุพเพสันนิวาสนี้ได้มีอธิบายไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกคือคัมภีร์ขุททกนิกายชาดก พระสูตรตันตปิฎก คือสาเกตชาดก ความว่า ความรักเกิดได้เพราะอาศัยเหตุ 2 ประการคือ 1) การอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน และ 2) การได้เกื้อกูลช่วยเหลือกันในชาตินี้ เช่นเดียวกับดอกบัวจะเกิดได้เพราะอาศัยสิ่งสำคัญคือตมและน้ำ นั่นแล (Khu.Ja. 27/324/91) ควรสังเกตได้ว่า แนวคิดเรื่องบุญแบบภพชาติหรือบุพเพสันนิวาสได้มีบทบาทหน้าที่ต่อการสร้างสรรค์เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสาน แสดงให้เห็นว่า บุญมีความสำคัญและมีบทบาทหน้าที่ในฐานะสื่อให้พบความรักที่ดีและการคำนึงถึงคนรัก และมีบทบาทหน้าที่ในเพลงลูกทุ่งอีสาน นอกจากนี้ข้อมูลเสนอว่ามีคติเรื่องบุญในเพลงที่เกี่ยวข้องกับบุญจำนวนมากถึง 45 เพลง ตัวอย่างประกอบ ดังนี้

เตียนบ้านยังชูง์เฮียงศรี	เมื่อเอาบุญประเพณีที่ยังคอยน้อง
เนื้อทองอย่าหลงกรุงเกินขอบเขต	เมื่อเอาบุญผะเหวดฟังเทศน์ແ່ล່นางมัทรี
กลับเมื่อสาเอาบุญเดือนสี่	ฟังเทศน์ແ່ล่งนางมัทรีสร้างความดีให้เลิศเลอฯ
	(Pusad Funglam Channel Official, 2016)

ละดอกสะแบงแดงเต็มต้น	คนเมืองเกินเอาบุญใหญ่
โสมกันบึงพลาญชัย	บุญผะเหวดฮอดแล้วไกล
ใกล้กะหลังไหล	ละคิดเห็นเต้คนทีนัตนองไว้...
...	บุญกันหลอนแล้วพอตี
เดือนสี่สี่เคียงหมอน	บุญผะเหวดແ่กันหลอน
บุญฟังเทศน์	ยั้งค้ำลังยั้งคิดไปหลายอย่างฯ
เหงาแน่นอนบมีอายนั้งข้าง	(Jintara Channel Official, 2014)

จากเนื้อหาเพลงข้างต้นสื่อความว่า บุญพิธีเทศน์มหาชาติตามประเพณีบุญนิยมแบบอีสาน มีบทบาทหน้าที่ในการสื่อสารถึงชาวอีสานให้ระลึกถึงกัน เพราะช่วงทำบุญประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นช่วงเวลาสำคัญที่ผู้คนได้ออกมาพบปะกัน ทำบุญร่วมกันโดยเฉพาะหนุ่มสาวได้ออกจากบ้าน มาพูดคุยกัน บุญเดือนสี่หรือบุญฟังเทศน์มหาชาติในอีสานถือเป็นบุญใหญ่ของเกือบทุกหมู่บ้าน ถือเป็นงานที่มีพิธีกรรมประกอบหลากหลายในงานเดียวกัน และผู้คนได้ร่วมกันช่วยงานบุญที่แม้อยู่ห่างไกลก็นิยมกลับบ้านมาร่วมงานบุญดังกล่าว ประเพณีการเทศน์มหาชาติคงมีมานาน ทั้งในภาคอีสานและในหมู่คนไทยอื่นเพราะปรากฏหลักฐานว่า มีคัมภีร์ที่แต่งเป็นภาษาบาลีที่แต่งในอาณาจักรล้านนาไทยชื่อ “เวสสันดรที่ปณี” ซึ่งเป็นผลงานของพระสิริมังคลาจารย์พระเถระชาวเชียงใหม่ที่อยู่วิหารวัดสวนขวัญ แต่งคัมภีร์นี้ขึ้นเสร็จในปี จ.ศ. ๘๗๙ หรือ พ.ศ. 2060 (Na Bangchang 1990, p. 384) ประเพณีเทศน์มหาชาติได้มีมาในหัวเมืองไทยทางเหนือด้วยเช่นกัน เรื่องประเพณีการเทศน์มหาชาตินั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงชี้แจงไว้ว่า “ได้ความว่ามีแต่ในเมืองไทยกับเมืองมอญ 2 แห่งเท่านั้น ในลังกาก็ดี พม่าก็ดี ห้ามประเพณีเทศน์มหาชาติอย่างเมืองเราไม่” (ธนิต อยู่โพธิ์, 1971: 41) เนื่องจากพุทธศาสนิกชนชาวไทยเชื่อถือกันมาแต่โบราณว่า ถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติทั้ง 13 แล้วจะได้ผลานิสงส์มาก จึงเกิดเป็นประเพณีมีประชมกันฟังเทศน์มหาชาติกันทุกๆ ปี (Yupo, 1971, p.40) การเทศน์มหาชาติมีทั้งพิธีราษฎร์และพิธีหลวง ในภาคกลางของไทยนิยมเทศน์มหาชาติกันในเดือน 8 หรือช่วงฤดูเข้าพรรษา ในส่วนของพิธีหลวงนั้นปรากฏหลักฐานในพระราชพิธีเดือน 8 ในพระราชพิธีสิบสองเดือนของพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 ว่า “อนึ่ง ในวันนักขัตฤกษ์เข้าพรรษานี้มีการสวดมหาชาติคำหลวงในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามมาแต่โบราณ เรื่องพระมหาชาติคำหลวงนี้เป็นของพระไตรโลกนาถทรงธรรมได้ทรงเรียบเรียงไว้...” (King Rama V, 2009, p. 293) ในประเทศไทยได้มีชื่อเรียกประเพณีเทศน์เรื่องพระโพธิสัตว์เวสสันดรชดกที่ไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสานเรียกประเพณีเทศน์มหาชาติว่า “การเอาบุญพระเวส” อ่านสำเนียงว่าพระเวหดหรือก็คือพระเวสสันดรโพธิสัตว์นั่นเอง (Yupo, 1971, p. 6) ประเพณีการเทศน์พระเวสที่อีสานนี้เองก็มีการกำหนดเดือนแตกต่างจากภาคกลางและภาคอื่นของไทย โดยภาคอีสานกำหนดเอาเดือน 4 ตามจันทรคติเป็นเดือนที่นิยมทำบุญเทศน์มหาชาติ ชาวอีสานถือกันว่าการเทศน์บุญพระเวสเป็นบุญใหญ่และเป็นประเพณีสำคัญที่ทุกวัดจะต้องจัดให้มีประเพณีดังกล่าวทุกปี และประเพณีดังกล่าวมีที่ลาวล้านช้างและไทยอีสาน โดยเป็นประเพณี 1 ใน 12 จารีตของผู้คนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงไทย-ลาว โดยเรียกว่า “ฮิตสิบสอง” โดยมีความปรากฏเป็นสัมผัสคำกลอนแบบอีสานว่า

ถึงฤดูเดือนสี่เข้าให้ทำบุญมหาชาติ	ให้เที่ยวหาดอกไม้มารับบูชาอันอ่อน
เจ้าอย่าโลภลิ้มชิมบูรณของเก่า	เอาดอกไม้ถวายให้พระสงฆ์
เพ็นจักเทศนาให้เฮาฮู้บุญบาป	มีลาภล้นเหลือแถมตั้งประสงค์
	(Pitawatchai, 1973, p.51)

ควรสังเกตได้ว่า บุญประเพณีในภาคอีสานเป็นเรื่องสำคัญ และเมื่อชาวอีสานถือว่าบุญประเพณีสำคัญจึงทำให้บุญประเพณีเข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการสร้างสรรค์วรรณกรรมเพลงเมื่อมีบทบาทหน้าที่เช่นนี้แล้วทำให้บุญประเพณีในเพลงมีบทบาทหน้าที่ต่อผู้คนสมมติในเพลง

ทำให้เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานเสนอภาพของบุญประเพณีและเป็นสื่อท้องถิ่นที่สร้างขึ้นแล้วอาจกระทบความรู้สึกของชาวอีสานได้นั้นเอง นอกจากนี้ยังพบว่ามีเพลงที่เกี่ยวกับบุญประเพณีท้องถิ่นหรือบุญตามจารีต 10 เพลง เช่น เพลงบุญบั้งไฟ ร้องโดยไมค์ ภิรมย์พร ดังนี้

อย่างเข้าเดือนหกฝนปัดกลมา
มาร่วมกันทำเอาบุญบั้งไฟ
บั้งไฟล้านใหญ่กว่าบั้งไฟแสน

มองท้องนาผืนดินแห้งโหง
จุดขึ้นไปให้พญาแถน
ไปบอกพญาแถนให้เทพฝนลงมา

(Might Piromporn Channel Official, 2020)

“บุญบั้งไฟ” ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นบุญพิธีระดับชาวบ้านที่เกือบทุกหมู่บ้านในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือถือกันว่าเมื่อถึงฤดูกาลแล้วมักจะต้องทำ ประเพณีนี้มีอยู่ยาวนาน สืบต่อกันมาในหมู่ชาวอีสาน โดยไม่สามารถกำหนดระยะเวลาว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด (Ministry of Education, 1979, p. 2001) พิธีนี้จะมีหรือนิยมทำกันในเดือน ๖ หรือเดือน ๗ โดยนับตามจันทรคติ (Ministry of Education, 1979, p. 2003) วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย อธิบายว่า อธิบายว่าบุญบั้งไฟเป็นบุญเดือน ๖ ทำขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์มหะศักดิ์หลักเมือง เป็นประเพณีบูชาขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล (Pitathawatchai, 1973, p.66) บุญบั้งไฟเป็นบุญพิธีระดับชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชน และเป็นการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพญาแถนที่เป็นเทพเจ้ากำกับดูแลน้ำฝน วรรณ เองวานิช และคณะ ศึกษาวัฒนธรรมปลาชุมชนลุ่มน้ำชีได้อธิบายสาเหตุของการทำบุญบั้งไฟไว้ว่า ปกติเดือนหกจะเป็นเดือนที่ฝนเริ่มตก ชาวไร่ชาวนาเตรียมทำนาทำไร่ หากฝนไม่ตกตามฤดูกาล ชาวพื้นเมืองอีสานเชื่อว่า เกิดจากวิสัยการเทวดา (เทวดาแห่งฝน) หรือเรียกว่า “พญาแถน” ไม่บันดาลให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์ มนุษย์ต้องแต่งเครื่องบูชาคือบั้งไฟไปบูชาพญาแถนซึ่งชอบด้วยการบูชาด้วยไฟเพื่อให้ฝนตก จนเป็นฮีตเดือน 6 คือฮีตบุญบั้งไฟ (Angwanich et al., 2011, 75) บุญบั้งไฟเป็นบุญท้องถิ่นเพราะไม่ปรากฏในคัมภีร์หลักทางพระพุทธศาสนาว่าการจุดบั้งไฟคือบุญ กระนั้น บุญบั้งไฟก็เป็นบุญที่ชาวอีสานนิยมทำกันเป็นประจำทุกปี เพราะเชื่อกันว่า การจุดบั้งไฟขึ้นฟ้าถือเป็นบุญเพราะจะได้บอกแถนให้ฝนตกตามที่สัญญาไว้กับพญาคันคากโพธิ์วัตว์ อีกนัยหนึ่งแถนเป็นตัวละครปฏิบัติในชาดกนอกนิบาตเรื่องพญาคันคากเมื่อรบแพ้แล้วจึงขอคำมั่นเพื่อ คดีเรื่องพญาแถนรบแพ้พญาคันคากและต้องบันดาลน้ำฝนให้ตกตามฤดูกาลเป็นเรื่องราวตอนสำคัญที่ปรากฏในชาดกพื้นบ้านอีสานเรื่องพญาคันคาก ดังความปรากฏตอนพญาคันคากสอนพญาแถน โดยให้พญาแถนสั่งพญานาคให้ปล่อยน้ำฝนลงมายังโลกมนุษย์ในเดือน 5-6 (Phra Ariyanuwat, 1970, p. 30) การทำนันทนพื้นบ้านเรื่องพญาคันคากให้เป็นชาดกนี้เองคงเป็นเหตุให้เกิดการประเพณีบั้งไฟเข้าไปเป็น 1 ในบุญ 12 เดือนตามคติอีสานโบราณแล้วเรียกการประกวดบั้งไฟว่าเป็น “บุญบั้งไฟ” จะพบว่าบุญในทางคติปฏิบัติของชาวอีสานมี 2 แบบ คือ แบบที่ 1) แบบที่มีที่มาจากความเชื่อตามหลักคัมภีร์ เช่น การให้ทานรักษาศีล และฟังเทศน์ เป็นต้น และแบบที่ 2) บุญที่สร้างขึ้นตามขนบนิยม หรือประเพณีท้องถิ่นอีสาน ดังบุญที่ถือปฏิบัติกันในฮีต 12 จากข้อมูลเพลงพบว่าบุญแบบที่ 2 ได้รับการกล่าวถึงและมีบทบาทหน้าที่ในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานมากกว่าแบบที่ 1 นอกจากนี้ยังพบว่ามีเพลงที่นำเสนอมิติพิธีกรรมพุทธที่คนไทยนิยมทำเพื่อเสริมกำลังใจคือ รดน้ำมนต์ ร้องโดย อู๊ด ชุมแพ ดังนี้

สินอนกะนอนบหลับ
 เลยหย่างเข้าวัดมาหา
 เบ็ดทางแกแล้วอหฺลี
 น้ำตาที่มีกะไหล
 ผมมันอาภักพวามฮักอหฺลี
 เบ็ดแล้ววีริรักษาแผลใจ
 นิมนต์หลวงพ้อล่างชวยหัวใจ
 เสนียดจัญไร วิวิญชยัย สาธุฯ

เจ้ากรรมหัวใจหลอกหลอนปานผี
 หลวงพ้อเมตตาชวยที่
 กราบลงสามที่
 ชอยหุดน้ำมนต์ ให้ผมแนศรับ
 สะเตาะเคราะห์เมื่อมันสิตี
 ชอยหุดน้ำมนต์ให้ผมได้บ
 สัพโศก สัพโรค สัพภัย
 (Thaidol Music Channel Official, 2020)

ความข้างต้นบอให้ทราบชัดว่า น้ำมนต์ ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการรดน้ำมนต์เป็นพุทธพิธีกรรมหนึ่งที่พระสงฆ์ทำให้หลังพิธีเจริญพระพุทธมนต์หรือขอให้พระสงฆ์รดเพื่อความ เป็นสิริมงคล ขณะที่รดก็มักสวดชัยมงคลคาถาหรือคาถาอื่นประกอบด้วยเพราะมักเชื่อกันว่าขณะที่ท่องคาถากำกับทำให้เกิดสิริมงคล จากเพลงจะพบว่าน้ำมนต์นอกจากมีบทบาทหน้าที่ในการปิดเป่าสิ่งไม่ดีและรดให้เกิดสิริมงคลแล้วยังปรากฏว่าน้ำมนต์ยังมีบทบาทหน้าที่สะเตาะเคราะห์ทางใจด้วย ประเด็นที่น่าสนใจอีกคือเพลงรดน้ำมนต์ย่อมสื่อให้เห็นว่า ในคติของชาวพุทธส่วนมากในประเทศไทยและชาวอีสานเชื่อกันว่าน้ำมนต์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เมื่อให้พระรดให้แล้วจะทำให้สิ่งไม่ดีออกไปจากร่างกาย และเป็นเครื่องขจัดสิ่งอัปมงคลออกไปด้วย ยิ่งกว่านั้นน้ำมนต์คือน้ำที่ผ่านพิธีกรรมการสวดมนต์ลงไป ในวัฒนธรรมเอเชีย “มนต์” (สันสกฤต ไซรูบ มันตร์ หรือมันตระ) เป็นกระบวนการใช้เสียงทางศาสนา (religion sound) กล่าวคือการใช้เสียงสวดบ่น หรือร่ำออกมาเป็นกระบวนการทางพิธีกรรมของศาสนา ซึ่งมักพบในศาสนาที่มีกำเนิดจากอินเดียคือทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ต่างนิยมใช้เสียงสวดในพิธีกรรมที่เรียกกันว่า “มนต์” ด้วยกันทั้งคู่ กระบวนการใช้เสียงในพิธีสวดมนต์แล้วมีน้ำประกอบเช่นนี้เองเรียก “น้ำมนต์หรือน้ำพระพุทธมนต์” ในศาสนาพระเวท “มนต์” ไม่เพียงมันตระจะใช้กันในคัมภีร์อถรรพเวทเท่านั้น หากแต่ในคัมภีร์ฤคเวทเอง (ซึ่งเป็นคัมภีร์พระเวทที่เก่ากว่าพระเวทอื่น) กลับปรากฏว่ามันตระคือสิ่งที่ถูกสวดออกไปเพื่อปลดเปลื้องบาป ปลดเปลื้องความเจ็บไข้ ความโชคร้าย และใช้พิชิตศัตรู เป็นต้น (Gonda, 1963, p. 261) Bloomfield มองว่า มนต์ เป็นระบบการแพทย์แบบฮินดู (Bloomfield, 2000, p. 342) ดังนั้น น้ำที่ผ่านพิธีที่มีมนต์จึงเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์สามารถรักษาความเจ็บไข้ได้ ส่วนการรดน้ำมนต์หรือน้ำพระพุทธมนต์มีสองแบบ 1) แบบกลุ่มที่ครอบครัวยุวมชน หรือองค์กรเมื่อนิมนต์พระมาประกอบพิธีกรรมแบบกลุ่มแล้วพระสงฆ์นิยมรดกันหลังพิธีเจริญพระพุทธมนต์เสร็จ และ 2) แบบปัจเจกบุคคลคือน้ำมนต์ที่พระสงฆ์เสกเป่าทำขึ้นเพื่อปิดเป่าสิ่งอัปมงคลในคราวชีวิตไม่มั่นคงหรือประสบเคราะห์

5. บทบาทหน้าที่ของพุทธสถาน

ลักษณะเช่นนี้ยังพบในเพลงที่นำเสนอพุทธสถานในภาคอีสานจากข้อมูล 132 เพลง พบจำนวน 24 เพลง ประการสำคัญที่ควรอธิบายไว้ในที่นี้อีกคือ เพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานที่กล่าวถึงพระธาตุ พระสุปฏิเจดีย์ หรือพุทธสถานศักดิ์สิทธิ์มีจำนวน 10 เพลง ตัวอย่าง เช่น อาลัยพระธาตุพนม ดังนี้

น้ำตาหล่นเสียแล้วแหละคนอีสาน
 สุดแสนเสียดายองค์พระธาตุพนม
 ...พระเนตรพระธาตุทั้งวัดร้องไห้
 หมูเหยาอีสานทุกบ้านเศร้าตรม

เมื่อสมบัติบ้านของชาวอีสานมาถล่ม
 ก่อนนี้เคยกราบก้มกลับมาถล่มจมนพสุธาฯ
 ปานจะขาดใจเมื่อพระธาตุถล่ม
 แต่พระธาตุพนมด้วยหยาดน้ำตา เออเออฯ
 (Krongpol Malee Channel Official, 2020)

เนื้อหาเพลงข้างต้นจะพบว่า พระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของชาวอีสานคือพระธาตุพนม แม้เนื้อเพลงไม่ได้บอกว่าพระธาตุพนมถล่มเมื่อปีใด พ.ศ.ใด แต่เป็นที่ทราบกันว่า วันที่ 11 สิงหาคม ในเพลงคือ สิงหาคม ปี พ.ศ.2518 เวลา 19.38 น. องค์พระธาตุพนมได้พังลงมาทั้งองค์จากยอด จนถึงฐาน สาเหตุมาจากมีฝนตกหนักประกอบกับเกิดพายุพัดแรงติดต่อกันหลายวัน จึงทำให้พระธาตุพนมซึ่งมีความเก่าแก่ทลายลง เหตุการณ์ครั้งนั้นสร้างความเศร้าโศกให้กับพุทธศาสนิกชน ชาวอีสาน และชาวพุทธสองฝั่งโขงรวมลาวด้วยเป็นอย่างยิ่ง และเพลงดังกล่าวนี้เองได้นำเสนอประวัติศาสตร์พระธาตุศักดิ์สิทธิ์ของชาวอีสาน

6. บทบาทหน้าที่ของพุทธสัญลักษณ์

จากข้อมูลเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนา 132 เพลง พบว่ามีเพลงที่นำเสนอพุทธสัญลักษณ์ทั้งสิ้น 17 เพลง ตัวอย่างเพลงวอนหลวงพ่พระใส ขับร้องโดยปอยฝ้าย มาลัยพร ดังนี้

อัญเชิญพ้องค์ทรงฤทธิ์	ที่สถิตย์มิ่งเมืองหนองคาย
รูปเทียนมาลัย	ลูกวอนไหว้อย่าได้แซ่เขื่อน
มนต์ขลังพ่อยังประเสริฐ	สุดเลอเลิศผู้คนลือเลื่อง
ความดีพ่ศรีคู่เมือง	นามกระเดื่องดังไกลไม่เบา
องค์หลวงพ่พระใส	วัดโพธิ์ชัยไกลไกลเขาลือ
เป็นที่ยึดถือ	ศูนย์รวมใจสองฝั่งไทยลาว
รุ่งเรืองดิตริมฝั่งโขง	เมืองหนองคายไม่เคยซบเขา
วันนี้เห็นที่วอนเจ้า	ช่วยนำทางลูกข้างด้วยเทอญ

(Luk Thung fanclub Channel Official, 2019)

จากเนื้อหาเพลงวอนหลวงพ่พระใสจะพบว่า กล่าวอ้างถึงพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองจังหวัดหนองคาย ขณะเดียวกันก็ได้กล่าวถึงเครื่องบูชาในฐานะองค์พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนสองฝั่งโขงนับถือกราบไหว้ จากนั้นยังกล่าวถึงการร้องขอวิงวอนพระพุทธรูปมีมาองค์ดังกล่าวให้นำทางด้วยความเคารพ ประการสำคัญคือถ้อยคำในเพลงแสดงการร้องขอด้วยกริยาวิงวอนขอคำอำนวยการ แสดงให้เห็นว่า พระใสซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีบทบาทหน้าที่ในการอำนวยการให้ผู้คนในชีวิตจริงและในเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานด้วย การขอให้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อำนวยการเช่นนี้น่าจะเป็นแนวคิดพื้นฐานที่ผู้คนวิงวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพศรัทธา ทำนองร้องขอวิงวอน (imperative) ในคาถาประณามบทภาษาบาลีคัมภีร์ชั้นอรรถกถา และบทไหว้ครูอื่นๆ ในวรรณคดีไทย และพบมากในคัมภีร์ฤคเวท รูปกริยาเช่นนี้ใช้

ในข้อความของการเชิญเทพเจ้าเป็นองค์ๆ ไปให้มาประทับยังยัชฌุพิธิที่ประกอบอยู่ ให้มาปรากฏตัวในที่นั้น ๆ และเข้าร่วมพิธี ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เทพเจ้าสำแดงพลังอำนาจเชิงอำนาจประโยชน์แก่พิธีกรรมที่ทำอยู่ บางครั้งก็เพื่อวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจงลงไปอาจมีเป้าหมายด้วย (Gonda, 1989, p. 130) รูปกริยาดังกล่าวนี้ (ขอ, จง, จงเกิด, ขอจง) เป็นตัวแทนหรือสื่อแนวคิดในเรื่องการร้องขอและเอื้อประโยชน์ (Gonda, 1989, p. 145) อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดการร้องขอความอนุเคราะห์จากเทพเจ้าและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่น่าจะเป็นแนวคิดสากล หรืออีกนัยหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่า แนวคิดการร้องขอวิงวอนความช่วยเหลือเป็นลักษณะสากลที่มนุษย์ใช้สื่อสารกับสิ่งที่สูงส่งกว่าตนอย่างเทพเจ้าหรือสิ่งสูงส่งกว่าตน ดังที่พบการร้องขออำนาจพรจากพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ในเพลงดังกล่าวแล้ว มิติเช่นนี้คงเพราะมนุษย์ทั่วไปรู้สึกไม่มั่นคงและถือว่าตนอ่อนแอกว่าเทพเจ้า จึงได้สื่อสารผ่านคำร้องขออันเป็นการสื่อความหมายนัยยะพิเศษ ทางจิตวิญญาณ ทางความคิดของตนซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อพิจารณาและจะพบว่า พระโสมมีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะพุทธสัญลักษณ์ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความศักดิ์สิทธิ์ อำนาจพรศักดิ์ให้แก่ผู้มากราบไหว้ ประเด็นนี้เองทำให้พุทธสัญลักษณ์มีบทบาทหน้าที่ในการเป็นที่พึ่งสำหรับผู้ศรัทธาไปพร้อมกับบทบาทหน้าที่ของเพลงคือความบันเทิง

พระพุทธรูปตามที่ได้กล่าวถึงข้างต้นในมุมมองของชาวอิสานต่างเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจในยามประสบทุกข์ ในยามที่ประสบความไม่มั่นคงในชีวิต ศิราพร ฐิตะฐาน (Thitathan, 1989, p.5) อธิบายว่า “ความไม่มั่นคงทางจิตใจของมนุษย์นี้เป็น “สากล” แต่วิธีการที่แต่ละสังคม แต่ละวัฒนธรรมนำมาบำบัดรักษาใจนี้เป็นเรื่องของแต่ละวัฒนธรรม เป็นการสร้างสรรค์เป็นประเพณีปฏิบัติของแต่ละวัฒนธรรม” เมื่อมนุษย์เชื่อว่าอำนาจของสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีต้นเหตุ ศาสนาจึงเป็นเรื่องวิธีการที่ทำให้มนุษย์มีความสุขใจขึ้นทั้งสิ้น (Thitathan, 1989, p.8) เมื่อเป็นเช่นนี้ควรสังเกตได้ว่า หากเพลงลูกทุ่งหมอลำอิสานมีบทบาทในการสร้างความบันเทิงให้กับชาวอิสานแล้ว พระพุทธรูปในเพลงลูกทุ่งหมอลำอิสานก็ย่อมจะมีบทบาทหน้าที่สำคัญคือสร้างความอบอุ่นใจให้กับชาวอิสานบนฐานของความศรัทธาประกอบกับความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้เมื่อรวมกันแล้วถือเป็นมิติที่สำคัญของพุทธศาสนาอีกแบบหนึ่ง เพราะจากการวิเคราะห์ข้อมูลตัวบททั้งหมดพบว่า บทบาทหน้าที่ของพระพุทธรูปในเพลงลูกทุ่งอิสานสัมพันธ์กับความรู้สึกนึกคิดทางใจในยามชีวิตไม่มั่นคง ซึ่งถือว่ามีบทบาทหน้าที่สำคัญคือปลอบ กล่าวคืออาจเป็นสิ่งที่พึ่งในยามทุกข์ใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวใจในยามเกิดความไม่มั่นคงทางความรัก การเงิน หน้าที่การงาน เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และอื่นๆ ประการสำคัญต่อมายังพบว่า บทบาทหน้าที่เช่นนี้ทำให้ทราบถึงไม่แน่นอนของวิถีชีวิต การย้ายที่อยู่และภาวะประสบกับความทุกข์ทั้งกายและใจ มีข้อค้นพบที่สำคัญคือ บทบาทหน้าที่ของพระพุทธรูปในเป็นที่พึ่งทางใจได้ทั้งในชีวิตจริงและในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งหมอลำอิสาน ความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์มีบทบาทสำคัญในการอำวยพรยามที่ชีวิตประสบปัญหาและให้กำลังใจในยามที่ชาวอิสานหลายคนรู้สึกไม่มั่นคง

บทสรุป

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพลงลูกทุ่งหมอลำอิสานทั้งหมด 132 เพลง ทำให้ได้ข้อค้นพบ 2 ประการสำคัญ คือเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปตามกรอบการแยก

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้วจะพบว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทหน้าที่ที่ต่องานเพลงในหลากหลายมุมมองด้วยกัน คือ (1) ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจ ดังจะพบได้ในเพลงที่กล่าวถึงการแพร่ระบาดของโรคโควิด ขอคำอวยพรจากพระสงฆ์ วัตถุประสงค์ว่า อารามพุทธสถานและพระธาตุเจดีย์องค์สำคัญ และพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ภาวะเช่นนี้เกิดสะท้อนความรู้สึกไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ การเงิน ความรัก และความสุขสวัสดิ์ (2) อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม ดังจะพบว่าเพลงได้นำเสนอแนวคิดเรื่องบุญ-กรรม การกลับชาติมาเกิด การรดน้ำมนต์ บุญพิธีและบุญประเพณีเทศน์มหาชาติ โดยบทบาทหน้าที่ของเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานคือให้ความบันเทิง ขณะเดียวกันก็นำเสนอพระพุทธศาสนาให้มีบทบาทหน้าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความบันเทิง สร้างความประทับใจและปลอบประโลมในยามที่จิตใจและร่างกายประสบกับความไม่มั่นคง มีความสะเทือนใจ จึงอาจทำให้หน้าที่นี้เป็นฉากสำคัญ อันจะรวมถึงเป็นสิ่งสื่อถึงความรัก และเป็นทางออกของปัญหาความรักซึ่งน่าจะถือเป็นลักษณะเด่นอันหนึ่งของวรรณกรรมเพลง บทบาทหน้าที่ของเพลงลูกทุ่งหมอลำอีสานคือให้ความบันเทิง ขณะเดียวกันก็นำเสนอพระพุทธศาสนาให้มีบทบาทหน้าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความบันเทิงให้ชาวอีสานในยามที่จิตใจและร่างกายประสบกับความไม่มั่นคงนั่นเอง

References

- Ariyanuwat, Phra. (1970). *Phaya Khan Khak [The King of toads]*. Maha Sarakham: Northeastern Literature Conservation Center. (In Thai)
- Bloomfield, M. (2000). *Hymans of The Atharva-Veda*. New Delhi: Motilal Banarsidass.
- Chalermpon Malagam Channel Official. (2021, January 12). **Luang Pu Man Orahan Doen Dong** [The venerable Man, the Buddhist saint going on a forest pilgrimage]. [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=IAv8L3PV9ws>. (In Thai)
- Dhammapidok, Phra. (2003). *Dictionary of Buddhist Terms* (11th ed.). Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya. (In Thai)
- Engwanij, W. (2011). *Fish culture of Chi River Basin community*. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF). (In Thai)
- Gonda, J. (1989). *Prayer and Blessing Ancient Indian Ritual Terminology*. Leiden. Netherlands: E.J. Brill.

- Green, T. A. (1997). **An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art.** California: Santa Barbara.
- Grammy Gold Channel Official. (2017, December 13). **Bun Phala [Destiny of Bun].** [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=Tp2FRIGESLs>. (In Thai)
- Jintara Channel Official. (2014, September16) **Bun Mahachat Khat Ai** [In Mahachat sermon event, I miss you boyfriend]. [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=lv-fh6RkTUw>. (In Thai)
- Jintara Channel Official. (2020, March 23). **kho wit ma namtalai [When Covid-19 outbreaks, people cry].** [Video]. YouTube. retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=UNAWZ_ahNSY. (In Thai)
- Konmeeboon Channel Official. (2020, October 8) **Oi Tian Srun** (Luang Pu Suang) [The venerable Buddhist saint Suang]. [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=L7w19IBUxW4>. (In Thai)
- Krongpol Malee Channel Official. (2020, July 24). **Alai Phra That Phanom [Miss Phra That Phanom].** [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=q3DkKm51NOM>. (In Thai)
- Lueangarmsree, P. (2003). **Identity, ethnicity, and marginalization.** In Lueangarmsree, P. (ed.), *Identity, ethnicity, and marginalization* (p. 15). Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization). (In Thai)
- Luk Thung fanclub Channel Official. (2019, July 24). **Kho Phon Pho Phra Sai [Make a wish to Luang Pho Phra Sai Buddha image].** Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=Gnj6KchKrdY>. (In Thai)
- Mahamakuta Buddhist University. (1995). **Siam Tipitaka.** Bangkok: Mahamakutrajaavidyalaya. (In Thai)
- Mahamakuta Buddhist University (1992). **Commentary of Siam Tipitaka, Edition of Mahamakut Buddhist University.** Bangkok: Mahamakutrajaavidyalaya. (In Thai)

- Might Piromporn Channel Official. (2014, December 6). **Bun Bangfai [Rocket merit festival]**. [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=FOHAQmaGGBE>. (In Thai)
- Moncan Kankun Official. (2019, July 15). **Won Luang Pho Ruai [Plead with the venerable Ruai]**. [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=w0GDEgCAsWk>. (In Thai)
- Ministry of Education. (1979). **The tale of Pha Daeng Nang Ai and the Bun Bang Fai Tradition**. Bangkok: Teachers Council of Thailand Printing House Ladprao. (In Thai)
- Nabangchang, S. (1983). **History of Pali Literature in India and SriLanka**. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai)
- Nathalang, S. (2009). **Folklore theory: a mythological method of analyzing myths, folk tales**. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai)
- Pusad Funglam Channel Official, (2016, April 3). **Mahachat Khat Nong [In Mahachat sermon event, I miss my girlfriend]**. [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=Y77r4mINnYM>. (In Thai)
- Padungjeewit, J. (1997). **Communication, Culture, and Identity**. Bangkok: Chulalongkorn University. (In Thai)
- Palangwan, W. (2002). **Isan Lukthung, Isan History, Legend of Lukthung**. Bangkok: Reunpanya. (In Thai)
- Pitathawatthachai, W. (1973). **The twelve annual Isan merit-making Traditions**. Bangkok: Mahachon. (In Thai)
- Somchai, S. Phramaha. (1995). **Buddhist Dharma Principles Appeared in Thai Luk Thung Songs**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (In Thai)
- Thaidol Music Channel Official. (2021, September 6). **Rotnam Mon [Bless me with holy water]**. [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=CLMU-whgrqQ>. (In Thai)

- Thitathan, S. (1990). **Concepts of religions and beliefs in the society**. In Teaching materials regarding concepts of religions and beliefs in the society, unit 1-7. Nonthaburi: STOU Press. (In Thai)
- Topline Digital Network Channel Official. (2022, July 11). **Kanthet Sok [My sadness in Mahachat sermon event]**. [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=k-4pFeBmg5c>. (In Thai)
- Tonmai Music & Studio Channel Official. (2021, August 11). **Sadhu Sathu Der [The goodness]**. [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=OxoJx1drf04>. (In Thai)
- Watchara chanel Official. (2022, June 1). **Kho Phon Phrachao Yai In Plaeng [Make a wish to Phra Chao Yai Inplaeng Buddha image]**. [Video]. YouTube Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=0COssQLC2fg> (In Thai)
- Yupo, T. (1971). **The legend of the Mahachat sermon and the varied versions of the Mahachat**. Phranakorn: Siwaporn. (In Thai)